

«Құқық бұзушылықтың алдын алу – басты міндет»

*«Бұл дүниеде біздің бір ғана Отанымыз бар,
ол біздің – Тәуелсіз Қазақстан».*

Н.Ә.Назарбаев

Жастар туған мемлекетімізді баянды етуге, қуатын арттыруға, оның игілігіне қызмет етуге парыздар. Ол үшін әрбір жас еліміздің тұтастығын, жеріміздің бүтіндігін, халқымыздың жарастығын аман сақтай білу қаншалықты үлкен тарихи жауапкершілік екенін жан-жақты сезіну керек.

Бүгінгі таңда қоғамның алдында тұрған басты міндеттердің бірі - балалар мен жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алу, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсуіне жол бермеу. Бұл мәселе қазіргі таңда көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Дегенмен тәрбиесі мол. «Тәртіпке бас иген адам құл болмайды, тәртіпсіз ел болмайды» деп Б.Момышұлы айтқандай, еңбек тәртібін сақтап, заңды құрметтеп, тыныш жүрсе, одан ешкім де ұтылмайды.

Қылмыстың алдын алудың бірден-бір жолы – оқушылардың мектептен тыс уақытта қосымша біліммен қамтылуын дұрыс ұйымдастыру. Жалпы, құқық тәртібін бұзуға бейім балалар қайдан шығады? Жасыратыны жоқ, қоғамдық тәртіпті бұзған, қылмыс жасаған, сөйтіп ішкі істер бөлімдерінде есепте тұрған балалардың басым бөлігі жайсыз отбасылардан шығады. Ал енді бір тобы кейбір ата-аналардың бала тағдырына алаңдамауынан, оларды өз беттерінше қалдырып, мектептен тыс уақыттарында немен айналысып жүргендерін қадағаламауынан пайда болады. Осыған байланысты жас ұрпаққа құқықтық тәрбие беру – жан-жақты тәрбиенің маңызды бір саласындағы жасөспірімдердің құқықтық тәрбиесі болып табылады.

5 «Э» сынып оқушыларына
жүргізілген диагностикалық
зерттеу жұмысының

А Н Ы Қ Т А М А С Ы

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 16 оқушы (жалпы 26 оқушы)

Жұмыстың тақырыбы/аты Сауалнама

Жұмыстың мақсаты Бұқаралық зиялылық пен қабілеттік іс-әрекеттерді арттыру

Жұмыстың міндеттері Сауалнама нәтижесін талдау беру.

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Оқушыларға сауалнама бланк таратылды. Жалпы 10 сұрақпен тұрады.

Нәтижесі Нәтижесі бойынша мектепте төбелестік оқу дәйегінің тиілігі қамтамасыз деңгейі сұраққа: "Б-оқу дәйегі мағдай болмайды" 62%, "Ф-сірек" - 38%. Қандай арасында төбелестік мағдай "Б-оқу дәйегі болмайды" - 62%, "Ф-сірек" - 25%, "Г-жауап беру" - қиналған - 6%. Жоғары, ақша, талға ету әрекеті бағамалығын 100% белгіленген. Қарсыластық түрінде талға, зерттеу, соңында, тәрбиесі деп түсініді. Мектептегі, мұғалімдермен қарсы-қатынаста талға, қатысты. Жалпы оқушылардың болмайды мағдайына мақсаттары айқын. Зерттеу - Зерттеу іс-әрекеттері жасамағандығын 100% белгіленген.

Қорытынды 5-Э" сыныпта жүргізілген сауалнама қорытындысы бойынша мектепте қабілеттік, бұқаралық зиялылық әрекеттер болмаған. Зерттеу-зерттеу іс-әрекеттері де орын алмаған.

Психолог

Ж.Ш.Жанұзақова

5 «Б» сынып оқушыларына

жүргізілген диагностикалық

зерттеу жұмысының

АНЫҚТАМАСЫ

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 12 оқушы (санына 24)

Жұмыстың тақырыбы/аты Сауалнама

Жұмыстың мақсаты Ғылыми-педагогикалық және қолданбалы іс-әрекетті анықтау.

Жұмыстың міндеттері Сауалнаманың нәтижесін талдау беру

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Оқушыларға бланк тараптамада, санына 10(он) сұрақтан тұрады. Әр сұрақ 3-4 жауаптан тұрады.

Нәтижесі Байыныс мектепте төбелестік жағдай қанша тиілі сұрақтар "Б-сұрақ" - 50%. "В-сұрақ" жағдай болмайды "А" - 42%. Бір оқушы "жәй-А" жағдаймен белгілері. Қыздар арасында төбелестік 8 оқушы "В-сұрақ" жағдай болмайды. 2 оқушы - 2-жауап берген жағдаймен "1 оқушы - "Сұрақ-Б", 1 оқушы - "А жауап - жәй" деп белгілеген. Мектепте болып, ақша тыммау туралы сұрақтар - 100% бардай іс-әрекет болмақ жоқ деп жауап берген. Мектепке, мұғалімдерге қарсы қатынаста, көз қарасы жақсы, қызығушы деп белгілеген. Ақша аяғының ұзындығы барлығы жақсы, зерттеу, тәрбиелі ұстаз ретінде түйсіні.

Қорытынды "Б.Б" сыныбынан алынған сауалнама қорытындысын байыныс сыныпта, мектепте қолданбалы, ғылыми-педагогикалық зерттеулер аралық аяғында, 1 оқушының "А-жәй" деген жауабына сұхбаттасу барысында айта отырып белгіленгені қорытынды. Зерттеу жұмысының зерттеу бағытымен

Психолог

Ж.Ш.Жанұзақова

5 « 9 » сынып оқушыларына

жүргізілген диагностикалық

зерттеу жұмысының

АНЫҚТАМАСЫ

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 13 оқушы (жалпы 14 оқушы)

Жұмыстың тақырыбы/аты Сауалнама

Жұмыстың мақсаты Құқықбұзушылық пен қолданатын іс-әрекеттерді анықтау.

Жұмыстың міндеттері Сауалнамаға шынайы жауап беру.

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Оқушыларға сауалнама бланкісі таратылды. Жалпы 10 сұрақтан тұрады.

сауалнама, әр сұрақ 3-4 жауаптан тұрады.

Нәтижесі Нәтижесі бойынша мектепте төбелестік

жағдайлардың жиілігі қаншалықты деген сұрақ-

қа: "Б - ондай жағдай болмайды" - 69%, "Б - әсіреш" -

31%. Қолдау арасында төбелестік жағдай: "Б - ондай

жағдай болмайды" - 74%, "Б - әсіреш" - 15%, "Т - оқуға

беруге қиналмаймын" - 8% деп жауап берген.

Қолданатын әрекеттер арасында ең жиі жағдай болмаған

деп 100% жауап берген. Адамгершілік ұғымында

барынша тәрси, әдепті, соғайы, тәрбиелі деп

түсінерді. Мектепте, мұқалыммен қарым-қатынаста

тәрси, қаншалықты деп жауап берген. Қолданатын іс-әрекеттері

болмайтындықтан 100% белгіленген.

Қорытынды 5 « 9 » сыныбына жүргізілген сауалнама

қорытындымен бойынша мектепте қаншалықты, су-

құқықбұзушылық әрекеттер болмаған. Қолданатын іс-әрекеттері

мектепте, мектептен тыс болма-

ған.

Психолог

Ж.Ш. Жанұзақова

Ж.Ш. Жанұзақова

6 «А» сынып оқушыларына
жүргізілген диагностикалық
зерттеу жұмысының

АНЫҚТАМАСЫ

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 14 оқушы (жасы 12)

Жұмыстың тақырыбы/аты Сауалнама

Жұмыстың мақсаты Мұқиятбузушылық пен қолменестік іс-әрекетті анықтау

Жұмыстың міндеттері Сауалнамада шынайы жауап беру

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Оқушыларға бланк таратқанда. Маши 10 (он) сұрақтан тұрады. 2 сұрақ 3-4 (үш-төрт) жауаптан тұрады.

Нәтижесі Төтенше байына оқу орнында төбелестік жағдайлардың жиілігі қандай сұраққа: Б-жауап "Сирек" - 57%. В-жауап "Ондай жағдай болмайды" - 43%. Қандай арасында төбелес: Б-жауап "Сирек" - 14%. В-жауап "Ондай жағдай болмайды" - 86% рн құрайды. Мектепте болса, ақша тарап ету жағдайы болса ма? сұраққа 100% - "Ондай жағдай болмайды" белгіленген. Маши оқушылардың балалық мамандыққа айлау мақсаттары айқын. Мектепте, пералықтарға қаршы-қатыстары қалыптас, жасөсп. Арашар-шілігі ұғымдарға тәжіри, жеткі, соғайы, тұрбелі. Жерік-зайышық іс-әрекеттері жасөсп-мамырдың белгіленген.

Қорытынды В.А" сыныпта жүргізілген сауалнама көрсеткендей байына сыныпта қол-ленік, күккібузушылық әрекеттер жүргізілген. Жерік-зайышық іс-әрекеттер мек-тепте, мектепте таста орын алмаған.

Психолог Ж.Ш.Жанұзақова

6 «Ә» сынып оқушыларына
жүргізілген диагностикалық
зерттеу жұмысының

АНЫҚТАМАСЫ

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 18 оқушы (жалпы 20 оқушы)

Жұмыстың тақырыбы/аты Сауалнама

Жұмыстың мақсаты Жұртқа ұжымның психологиялық
іс-тәсілдерді анықтау

Жұмыстың міндеттері Сауалнамаға шыншыл жауап
беруі шарт

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Жұртқа ұжымның сауалнама
сипаты таратыла жатып сауалнама 10 сұрақ-
нама тұрады, әр сұрақ 3-4 жауаптан тұрады

Нәтижесі Сауалнама нәтижесі бойынша мек-
тепте төбелестік жағдайлардың шыншыл қам-
тамсыздық деңгейі сұраққа: "Б-ондай жағдай бол-
майды" - 56%, "Б-сирек" - 44%. Жұртқа ұжымында тө-
белестік жағдай сұраққа: "Б-ондай жағдай болмайды" -
78%, "Б-сирек" - 22%. Мектепте болса да, ақша талас
ету кезінде тұрағы сұраққа: "Б-ондай жағдай
болмайды" - 100% жауап берген адамдардың 40%
моны жақсы депті, сонымен, тәрбиесі деп түсінеді
100% мектеп ертеңгі унайда деп барлығы
жауап берген Баланың болса да мамандықтары
таңдап қайта. Ата-аналары мен мектеп
мұғалімдерімен қалып-қатынастары жақсы,
сүйенді, қамқор деп белгілеп Зерттеу-зертте-
нің іс-тәсілдері болмағандығын 100% белгілеп
Әрбір ұжымдарында үйлерінде, тиесіліс көріп
кітап оқып, тейлем қарайтындықтан жағдай
Қорытынды 6 «Ә» сыныбына жүргізілген сауалнама
қорытындысы бойынша мектепте психологиялық
жұртқа ұжымның зерттеу болмаған. Зерттеу-
зерттеу іс-тәсілдері мектепте, мектепте
моны болмаған.

Психолог

Ж.Ш.Жанұзақова

7 «А» сынып оқушыларына
жүргізілген диагностикалық
зерттеу жұмысының

А Н Ы Қ Т А М А С Ы

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 14 оқушы (жасын 14 оқушы)

Жұмыстың тақырыбы/аты Сауалнама

Жұмыстың мақсаты Жұмысбұзушылық пен қызығымсыз іс-әрекетті анықтау.

Жұмыстың міндеттері Сауалнамаға моллай жауап беру.

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Оқушыларға бланк сұрақтармен тараптарын, сауалнама 10 (он) сұрақтан тұрады. 1 сұрақ 3-4 (үш-төрт) жауаптан тұрады. Нәтижесі байышы мектепте төлеушілік жағдай сұрақнама, В° - орай жағдай болмайды - 43%, Б° - сірек - 50%, Г° - жауап беруге қиналған - 7%. Жауап арасында төлеушілік: В° орай жағдай болмайды 49%, Б° - сірек - 21%. Болса да, ақыл тинау сұрақнама В° - орай жағдай болмайды 100%. Зорлық-зомбылық іс-әрекеті орын алмағаны 100% жауап берген деп жауап берген. Мектепке, мұндай дерге қозғалса жақын барын - қатынаста, қатынаста деп жауап берген 100%. Адамгершілік қасиеттері оқушылар тәрбиесі, сол сияси, зорлық деп түсінісі. Барлығы жасын оқушылардың баламаттыма, мақсаттыма, мақсаттыма дерек қозғалса мақсаттары айтыл. Ұла заттарға қозғалса, қана сапатын оқушылар жақын жақын, сапатын оқушы білімдерінің 100% белгілен.

Қорытынды 7. А" сынамаға жүргізілген сауалнама байышы мектепте жұмысбұзушылық әрекеттер орын алмаған. Зорлық-зомбылық, қызығымсыз іс-әрекеттер мектепте, мектептен тыс болмаған.

Психолог

Ж.Ш.Жанұзақова

7 «Д» сынып оқушыларына
жүргізілген диагностикалық
зерттеу жұмысының

АНЫҚТАМАСЫ

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 9 оқушы (жалпы 15 оқушы)

Жұмыстың тақырыбы/аты Сауалнамалар

Жұмыстың мақсаты Жұмысбұйымдармен пен қолданбалы іс әрекетті анықтау.

Жұмыстың міндеттері Сауалнамалар мен кейбір тақпақ беру

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Оқушыларға сауалнамалар беріліп, тақпақтар беріліп, сауалнамалар 10(он) сұрақтан тұрады. Әр сұрақ 3-4 нұсқадан тұрады.

Нәтижесі нәтиже бойынша мектепте төбелестік әрекеттің өсімі сұрақтарда "В" - ондай жағдай болмайды - 56%, "Ф" - сирек - 44% деп жауап берген. Бұлар арасында төбелестік жағдайда 67% - "В" - ондай жағдай болмайды, "Б" сирек - 33% деп жауап берген. Понсалар ақша тамақ тамақ болмайды деп 100% жауап берген. Екі жағдайда қалай қарайсыз деп сұраққа 89% "А" - жақсымын деп білдірген. 11% "Б" деп 1 оқушы қалыпты деп жауап берген. Мектепке мұғалімдерге қыздар, қызыл - қызылмен жауап берген, қызылмен деп жауап берген. Зорлық - зорлық әрекет болмайды деп жауап берген 100%. Қалада қандай сәтпен алатын адамдары білсеңдер сұраққа "Б" - сирек 100% жауап берген.

Қорытынды 7.Д" сыныбына жүргізілген сауалнамалар қорытынды бойынша қолданбалы, жұмысбұйымдармен іс-әрекеттер болмайтын зорлық - зорлық әрекеттерде мектепте, мектептен тыс орындарда анықталды.

Психолог Ж.Ш.Жанұзақ

8 «А» сынып оқушыларына
жүргізілген диагностикалық
зерттеу жұмысының

А Н Ы Қ Т А М А С Ы

2023 жылдың _____ айының _____ күні бағытталған диагностикалық жұмыс жүргізілді.

Диагностикалық жұмысқа қатысқан оқушы 6 оқушы / жаспа

Жұмыстың тақырыбы/аты Күресқабудыңшығыста сауалнама

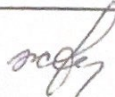
Жұмыстың мақсаты Күресқабудыңшығыста нем қалыптасқан іс-әрекеттері

Жұмыстың міндеттері Сауалнамаға шамамен жауап беру

Жүргізілген жұмыстың сипаттамасы Оқушыларға сауалнама бланкі таратқанды. Жаспа 10(сн) сұрақтан тұрады

Нәтижесі Нәтижесі бойынша оқушылар оқу ор-
мандағы төбелестік жағдайдың жиілігі сұра-
ғына: "Б- оғдай жағдай болмайды" - 100% деп
жауап берген. Қолдар арасында төбелестік жағдай
сұрағына: "Б- оғдай жағдай болмайды" - 100%. Төбе-
лестік жағдайдың негізгі себептері "түрлісіпкерлік"
деп жауап берген. Қолдар арасында, ақша жинау мәселесіне
қатысты сұрағына: "Б- оғдай жағдай болмайды" -
100% деп жауап берген. "Ие заттар қолданатын
дәстүріміз көз қарасы" сұрағына: А- жауап берген -
67%, "Б- жауап берген - 33%. Ие зат сатып алу
бизнесіне" сұрағына: "Б- тек" 100% жауап берген. "Бас
қатында барлықта үйінде өмір сүретінін айтқан. Ата-
аналарымен қарым-қатынасы "жақсы" деп белгіленген
100%. Таратқандармен қарым-қатынасы "қалыпты" деп
жауап берген. Зорлық-зомбылық іс-әрекеттері жасама-
ған деп 100% белгіленген.

Қорытынды 8. А" сыныпта жүргізілген сауалнама
қорытындысы бойынша мектепте қатынастың
күресқабудыңшығыста әрекеттер болмағандықтан зорлық-
зомбылық іс-әрекеттері де орын алмағандықтан

Психолог Ж.Ш.Жанұзақова

Тренинг: «Құқықбұзушылықтың алдын алу»

Мақсаты: Құқық бұзушылықтың алдын алу.

Қатысқан сынып: 6-7 сыныптар

Тәрбиелік мәні: Адамгершілік ізгі қасиеттер мен ар-ождан бостандығына, адалдық пен мейірімділікке баулу арқылы құқықтық тәрбие беру.

Дамытушылық: Саяси саналығы мен таным белсенділігін арттыру; қоғамдағы заңдарды білуге, оны құрметтеуге баулу.

Сабақтың түрі: дөңгелек үстел

Әдіс-тәсілдері: түсіндіру, сұрақ-жауап, ой қозғау.

Көрнекілігі: қанатты сөздер, буклеттер слайд т.б.

Сабақтың барысы.

Кіріспе.

Адам құқықтарының басты сипатын айтып өту.

Адам құқықтары дегеніміз не?

Адам құқықтары олардың лайықты өмір сүруінің негізгі нормасы ретінде анықталыды. Адам құқықтары бостандық пен әділдіктің, баянды бейбітшіліктің тұғыры. Оларға деген құрмет бүкіл адам баласының жан-жақты дамуына мүмкіндік жасайды.

Адам құқықтарының даму тарихы бүкіл дүние жүзіндегі бостандық пен теңдік үшін күреспен тығыз байланысты. Адам өмірі мен оның биік адамгершілік қасиеттерін құрметтеуді адам құқығының негізгі қағидалары ретінде көптеген діндер мен философияда кездестіруге болады.

Олар Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында жарияланған. Сондай-ақ, басқа да адам құқықтары жөніндегі халықаралық Пактіде белгіленгендей, мемлекеттің өз азаматтарының құқықтарын құрметтеуі үшін және мемлекет тарапынан бұл құқықтар мен бостандықтарға нұқсан келтірулеріне байланысты шаралар бекітілген.

Адам құқықтарының басты сипаты

- Адам құқықтары сатып алу, табыс көзі немесе мұрагерлік арқылы келмейді және тек адамдардың өздеріне ғана тән, әр адамның өмір сүруінің ажыратылмас бөлігі болып табылады.

- Адам құқықтары адамдардың нәсіліне, жынысына, дініне, саяси сеніміне, ұлттық, немесе әлеуметтік тегіне және басқа да жағдаяттарға қарамастан бәріне бірдей ортақ. Біз туғаннан азат, тең құқылы және биік адамгершілік қасиеттерге иеміз, адам құқықтары жалпыға бірдей.

Тренинг: «Құқықбұзушылықтың алдын алу»

Мақсаты: Құқық бұзушылықтың алдын алу.

Қатысқан сынып: 6-7 сыныптар

Тәрбиелік мәні: Адамгершілік ізгі қасиеттер мен ар-ождан бостандығына, адалдық пен мейірімділікке баулу арқылы құқықтық тәрбие беру.

Дамытушылық: Саяси саналығы мен таным белсенділігін арттыру; қоғамдағы заңдарды білуге, оны құрметтеуге баулу.

Сабактың түрі: дөңгелек үстел

Әдіс-тәсілдері: түсіндіру, сұрақ-жауап, ой қозғау.

Көрнекілігі: қанатты сөздер, буклеттер слайд т.б.

Сабактың барысы.

Кіріспе.

Адам құқықтарының басты сипатын айтып өту.

Адам құқықтары дегеніміз не?

Адам құқықтары олардың лайықты өмір сүруінің негізгі нормасы ретінде анықталды. Адам құқықтары бостандық пен әділдіктің, баянды бейбітшіліктің тұғыры. Оларға деген құрмет бүкіл адам баласының жан-жақты дамуына мүмкіндік жасайды.

Адам құқықтарының даму тарихы бүкіл дүние жүзіндегі бостандық пен теңдік үшін күреспен тығыз байланысты. Адам өмірі мен оның биік адамгершілік қасиеттерін құрметтеуді адам құқығының негізгі қағидалары ретінде көптеген діндер мен философияда кездестіруге болады.

Олар Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында жарияланған. Сондай-ақ, басқа да адам құқықтары жөніндегі халықаралық Пактіде белгіленгендей, мемлекеттің өз азаматтарының құқықтарын құрметтеуі үшін және мемлекет тарапынан бұл құқықтар мен бостандықтарға нұқсан келтірулеріне байланысты шаралар бекітілген.

Адам құқықтарының басты сипаты

- Адам құқықтары сатып алу, табыс көзі немесе мұрагерлік арқылы келмейді және тек адамдардың өздеріне ғана тән, әр адамның өмір сүруінің ажыратылмас бөлігі болып табылады.

- Адам құқықтары адамдардың нәсіліне, жынысына, дініне, саяси сеніміне, ұлттық, немесе әлеуметтік тегіне және басқа да жағдаяттарға қарамастан бәріне бірдей ортақ. Біз туганнан азат, тең құқылы және биік адамгершілік қасиеттерге иеміз, адам құқықтары жалпыға бірдей.

Құқықтық тәрбие және балалар мен жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алу

Әрбір адамның өмірде толыққанды тұлға болып қалыптасуында құқықтық тәрбиенің алар орны ерекше. Тәрбиенің сан қырын қарастырсақ та құқықтық тәрбие, құқықтық сауаттылық көш ілгері болмақ. Қазіргі қоғамның алдында тұрған басты міндеттердің бірі — балалар мен жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын-алу, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсуіне жол бермеу. Бұл мәселе бүгінде көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр. Өрімдей жастардың қылмыс жасауы көз үйренген көрініске айналып, елді елең қылуда. Тәртібі қиын бала есейген сайын қылмыстың ауыр түрлерін жасауға бейімі арта беретінін ескерсек, бұл аса өткір мәселе екенін мойындауға мәжбүрміз.

Жасөспірімдердің қылмыс жасауының себептерін қарастырар болсақ, ол кейбір ата-аналардың бала тағдырына алаңдамауынан, оларды өз беттерінше қалдырып, мектептен тыс бос уақыттарында немен шұғылданып жүргендерін қадағаламауынан орын алады. «Ел болам десең — бесігіңді түзе» деп дана халқымыз айтқандай, әрбір ата-ана өз баласының тәртібі мен тәрбиесіне аса мән беріп, бос уақытта немен айналысатынына қатаң бақылау жасаса, жасөспірімдер арасында құқықбұзушылық пен қылмыстың төмендеуіне көп септігін тигізер еді.

Жалпы құқық тәртібін бұзуға бейім балалар, қоғамдық тәртіпті бұзған, қылмыс жасап ішкі істер бөлімдерінде есепте тұрған балалардың басым бөлігі жайсыз отбасылардан шыққан.

Жасөспірімдердің қылмысқа баруының жолдарын қарастырар болсақ — бала жүрегіне қатігездікті дарытуға себеп болатын адамды қинау мен азаптап өлтірудің эпизодтарын қамтитын компьютерлік ойындар мен мультфильмдер. Онымен қоса сан ғасырдан бері дертке айналған арақ-шарап, есірткі, темекі, түнгі ойынханалар, маскүнемдікке салынған ата-ана, толық емес отбасы тағы да бар.

Отбасында толассыз ұрыс-керістен көз аспаған жасөспірімдер қылмысқа жақын болып келеді. Олар ата-ана қамқорлығынсыз қалады.

Отбасында балаға дер кезінде қадағалау болып, ата-ана мен бала арасында сенімділік, достық сынды адами құндылықтар орнаса бала қылмыстық істерге бармасы анық. Отбасында жасөспірімдердің қылмысқа бармауын қадағалау жұмыстары басым болуы керек. Қадағалаудың екі түрі бар. Біріншісі: **тікелей қадағалау** — бұл сыртқы болып табылады, бұған шектеулер мен жазалаулар жатады. Тек шектеулер мен жазалаудың ар жігін ажыратып, саналы түрде қолдану керек.

Екіншісі түрі – көмекші қадағалау. Бұл сыйластық және махаббат. Жасөспірімдер ата-ана мен айналасындағы басқа адамдардың осы сезімдерін жақсы сезінеді. Сол себепті отбасында баланы тек материалдық байлыққа ғана емес, рухани байлыққа бөлеп өсірсек біздің ұрпақ қылмысқа бармайды. Жас жеткіншектердің қылмысқа бой ұру мәселесі тек құқық қорғау органдарының ғана емес, ата-ананың, мектеп, арнаулы оқу орындары мен басқа да мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдардың қадағалауын талап етеді. Себебі психолог мамандардың зерттеуіне сенсек, жас баланың саналы азамат болып қалыптасуында оның жанұяда, мектеп қабырғасында, көшеде көргендері ерекше орын алады. Ал сабақтан тыс уақыттарда, каникул кездерінде демалыс маусымдарының дұрыс ұйымдастырылмауы, көшедегі келеңсіз оқиғалардың көптігі жасөспірімдердің қылмыс жасауына әкеп соқтыруы анық.

Қазақстанда заң бойынша кәмелетке толмаған жасөспірімдерге түнгі сағат 22.00-ден кейін компьютерлік клубтарда отыруға және түнгі сағат 23.00-ден кейін көшеде ата-анасыз жүруге тыйым салынған.

Елімізде кәмелетке толмаған құқықбұзушылардың ісімен шұғылданатын комиссия құрылған. Оған айтарлықтай арнайы өкілеттіліктер берілген. Егер ата-ана баласының тәрбиесіне қарамаса, комиссия оларды ата-ана құқынан да айыра алады. Келешек ұрпақтың осындай құқыққа қайшы әрекеттер жасауға жол бермеу үшін жасөспірімдер мен ата-аналар арасында құқықтық сауаттылықты арттыру керек. Осы орайда арнайы жүйелі құрылған жоспарлар бойынша әрбір жеткіншекке, әрбір ата-анаға:

— Қазақстан Республикасының 13.08.2002 жылғы «Бала құқықтары туралы» Заңы,

— Салауатты өмір салтын құқықтық қорғау үшін Қазақстан Республикасының «Шылым шегуге қарсы күрес туралы», «ЖИТС аурының алдын алу туралы», «Алкогольге қарсы күрес туралы» Заңы,

- Қазақстан Республикасының Әкімшілік, Азаматтық қылмыстық кодекстері: кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары туралы.

- Қазақстан Республикасының «Отбасындағы неке туралы» Заңдары бойынша арнайы түсіндірме жұмыстары жасалынып, құқықтық жалпы оқыту қоғамдық пән мұғалімдерінің жетекшілігімен ақпараттық-насихаттық лекторлық топтарымен сауаттылықтарын арттыру керек. Сонымен бірге отбасында баланы қалай тәрбиелеу керек, қазіргі қоғамдағы балаға ең қажетті не нәрсе екендігін айқын көрсететін бағдарламалар жасалынып, клубтар жұмыс жасаса өз жемісін берері белгілі. Интернет билеген заманда түрлі жағымды-жағымсыз жаңалықтар айналамызды қоршағанда әркім өзіне керегін таңдап алуы керек. Бірақ жасөспірімдер бұл жағын ескермесі белгілі, сол себепті баламыз ғаламторда отырғанда да қандай да болмасын әлеуметтік желіні пайдалануда да бақылау болуы керек. Қазіргі техниканың дамыған шағында

қылмыстық істердің орын алатын жері мен себебі осы ғаламтор болып отыр. Қоғамға қауіп төндіріп тұрған дінімізге қайшы жат ағымдар да осы әлеуметтік желі арқылы жымысқы ойларын іске асырып, оған жасөспірімдерді де араластырып жатыр. Сол себепті әрбір ата-ана балаға белгілі бір шектеу қойып, бақылау жасап отырса бала әлеуметтік желінің тек пайдалы тұсын тұтынары анық.

Бұндай жұмыстар отбасында баланы рухани-адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеуге, мінез-құлық этикаларын қалыптастыруға, жасөспірімдердің дұрыс жан-жақты тәрбие алып өсуіне көмектесері анық.

Жасөспірімдер тәртібіне қатысты назарда тыс қалып келе жатқан тағы бір мәселе – колледждерде білім алушы жастардың жайы. Көптеген оқушылар 9-сыныпты аяқтаған соң, білімдерін колледждерде жалғастыратыны белгілі. Демек, ондағы оқушылар да кәметке толмағандардың қатарына жатады.

Негізінен жасөспірімдер арасындағы қылмыстың құпиясы тез ашылады. Өйткені олар қылмысқа балалықпен, аңғалдықпен барады. Демек, қылмыстың алдын алу, баланың бұрыс жолға түспеуі, ата-ананың, мектеп пен құқық қорғау органдарының бірлескен іс-қимылына байланысты екенін есте ұстау керек.

Бас бостандығынан айрылғандар қатарында кәметтік жасқа толмағандардың көбеюі біздің қоғамды алаңдатпауы мүмкін емес. Қылмыстық жауапкершілікке қылмысты жасау кезінде жасы 16-ға толған азаматтар тартылатындығы белгілі.

Алайда, адам өлтіргені, қасақана денсаулыққа ауыр зиян келтіру, ауырлататын мән-жайларда денсаулыққа қасақана орташа ауырлықта зиян келтіру, адамды ұрлау, ұрлық, тонау, қарақшылық, қорқытып алу, ауырлататын мән-жайларда келікті айдап кету, терроризм, адамды кепілге алу, қаруды ұрлау немесе жарылғыш заттар мен басқа да құрылғылар, ауырлатылған мән-жайларда бұзақылық, тағылық, есірткі заттары мен психотроптық заттарды ұрлау немесе қорқытып алу, ауырлатылған мән-жайларда мәйітті немесе олардың көмілген жерлерін қорлау, көлік құралын немесе теміржолдарын қасақана жарамсыздық жағдайға келтіргені үшін тұлғалар 14 жастан бастап қылмыстық жауапкершілікке тартылады. Құқық қызметкерлерінің мәлімдемелеріне назар аударар болсақ кәметке толмағандар көбінесе ұрлық, тонау секілді қылмыстар жасайды. Сонғы кезде аталған қылмыстар ішінде ұялы телефондарды ұрлау жиі орын алуда. Мұндай қылмыстық істер бойынша жәбірленушілер құқық бұзушылардан жасы кіші, әлсіздеу, кәметтік жасқа толмағандар болып табылады.

Ендеше келешек ғұмырымызды жалғастыра ұрпағымыздың тәрбиесімен осы кезден бастап айналысып, жасөспірімдеріміздің болашағына дұрыс бағдар беріп рухани жан-дүниесін байытып, «елім, жұртым» — деп тұратын азамат етіп өсірейік.